

Keelepäeva sünnid

INNA GRÜNFELDT

1999. aasta 11. veebruaril täpselt kell 11 lõi Riigikogu istungi juhataja haamriga vastu lauda märgiks, et emakeelepäev oli Eesti riiklike tähtpäevade hulka vastu võetud.

"Hea tunne oli," ütles Riigikogu istungil külalisena viibinud päeva mõtte algataja ja teostegija Meinhard Laks. Suur töö oli seljataga ning uus, keelepäeva traditsioonide loomine, ees terendamas.

Oma kodus Sondas, kus raamaturiivil Eesti lipu kõrval lauluisa Kreutzwaldi büst ning lehvimas ärkamisaja rahvuslik-romantiline vaim, jutustas eakas kooli- ja emakeelemees ning harrastusluuletaja emakeelepäeva teokssaamise loo.

Murest eestlaste püsijäämise ja eesti keele pärast võõrvõimu ja -vaimu surve all. Eesti vabanedes keelesaadusega tekkinud lootusest omakultuuri arengule. "Aga surve all elama harjunud rahvas paiskus paindest sirgu ja kaldus teisele poole, noorsugu irdus oma keelest ja kultuurist, hakati järele aimama Ameerika keelt ja meelt, eputama võõramaisusega," rääkis Laks. Võõrkeelsed laulud raadios, laste ja uute firmade veidrad väliamaised kõla-

ga imelikud nimed tegid murelikuks. Nii tekkis mõte, et ehk oleks abi riiklikust pühast keele ja kultuuri kaitseks, mida tähistataks aktuste, võistluste, näituste, uurimistöödega, heisatakse riigilipud.

Siht selge ning eeskujuna silme ees sajanditagune kampania eestikeelse Aleksandrikooli asutamiseks, oli Meinhard Laksi miinimumprogrammiks koguda rahvalt palju toetuskirju ning need viia kaaluka seletuskirjaga varustatult Riigikogu kultuurikomisjoni kätte, lootuses, et nad alustavad seaduseelnõu tähtpäeva sisseviimiseks. Maksimumprogrammiks oli, et see riiklik tähtpäev tõepoolest teoks saab ja seadusega kinnitatakse.

Panus toetuskirjadele

Laks hankis võimalusi esineda raadios, televisioonis, esines Emakeele Seltsi ja Johannes Aaviku Seltsi koosolekutel, koolides, koostas üleskutsed ja saatis neid laiali koolidesse ja kultuuriasutustesse, omavalitsustesse, loomeliitidesse, kirjutas artikleid ajalehtedesse, esimene ilmus "Põhjarannikus" 18. jaanuaril 1995. Üldiselt võeti mõte vastu vaimustusega, aga oli ka kohti, kuhu esinema ei lastud.

"Mõtlesin, et kes ma olen - koolmeister siin Ida-Virumaa

servas, kes minu häält kuuleb," seetõttu tegi panuse toetuskirjadele. Ja need kirjad tulid, nii kodu- kui ka välismaalt. Koolidest, Kirjanike Liidust, Heliloojate Liidust, toetas Tartu Ülikool, pedagoogikaülikool, Emakeele Selts. "Ma pole suutnud neid allkirju täpselt kokku lugeda, ikka läheb sassi.

Aga neid on tuhandeid," ütles Meinhard Laks ja näitab paksu koopiote kausta. 7. detsembril 1995 anti Riigikogule esimesed toetuskirjad. Moodustati komisjon, hakkasime organiseerima keelepäeva tähistamist. 14 märtsil kogunesid Tartus ühõpilased tõrvikutega Kristjan Jaak Petersoni ausam-

ba juurde, kus Ain Kaalep pidas kõne, ütirusi oli Pärnus ja Viljandis, Kadriina Keskkool korraldas mitu aastat kodu-uurimuslike tööde konkursse. 13. märtsil 1996 märkis oma läkituses päeva vajalikkust ka president Lennart Meri, pakkudes nimeks eesti päeva.

Peterson oli esimene

Outsides keelemehi ja klassikuid, kelle sünnipäevaga seda ühendada võiks, mõtles Laks Tammsaarele ja Koidulale, aga kõrvus kumises ikka Kristjan Jaak Petersoni värss "Kas siis selle maa keel...". millest sobi-

vamat juhtmõtet eesti rahva ja üldse väikerahvaste eluks ja püsimiseks pole ükski kirjanik ega mõttetark osanud öelda. "Tema oli esimene, kes tõstis üles mõtte, et on vaja seista eesti keele ja kultuuri eest. Nii võtsingi 14. märtsi, Petersoni sünnipäeva," põhjendab Meinhard Laks. "Koolidel, klubidel ja rahvamajadel on seljataga pikk talvine tööperiood, märtsis on juba tunda kevade tulekut, "midagi helendab, helgib ja tuikab kaugete kinkude takka". See annab lootust ja sobib kokku keelepäeva vaimuga ja usuga, et midagi paremat on ees siiski oodata."

Püsivus viib sihile

"Vahepeal jäi keelepäeva asi Riigikogus soiku. Kogusin ennast natuke ja sellel talvel andsin jälle asja arutusele. Mina kõrvalise isikuna ei saanud seaduseelnõu koostada, Riigikogu liige Raul Üksvärav koostas eelnõu ja andis menetlusse, põhiseaduse komisjon viimistles ja täpsustas seda. Riigikogu võttis selle vastu juba teisel lugemisel." Emakeelepäev sai riikliku tähtpäeva staatuse. "Eesti kultuuriloos ei ole seni üldse kultuuriloolist tähtpäeva olnudki, see on esimene. Pole kuulnud, kas maailmas või mõne rahva juures emakeele päeva on, võib-olla on see üldse esimene," arutleb Meinhard Laks.

"Minu suurim tasu oli see, kuidas minu mure kristalliseerus suureks ideeks, mis nii ruttu levis üle Eesti ja sai eestirahva osaks, kui iseenesest mõistetavalt hakati pidama keelepäevi. Iseseisvuspäev ja keelepäev täiendavad teineteist, üks näitab riiklikku, teine kultuurilist iseseisvust."

Et keeletöö kestaks

Keelepäeva puhul korraldatakse kirjandite ja luuletuste võistlusi, Sonda kooli eestvõttel on käimas keelesaaduse 10. aastapäevale pühendatud luulevõistlus Virumaa õpilastele. "Tähtis on aasta kahe keelepäeva vahel, tööd keele ja kultuuri kaitseks on vaja teha pidevalt, keelepäev on pidulikuks kokkuvõtteks ja uute suundade määramiseks," arvab Sonda valla aukodanik ja Ida-Virumaa elutööpreemia laureaat Meinhard Laks, põline sondalane, 1922. aastal Liivoja talus sündinud, Sonda koolis õppinud ja 45 aastat emakeelt ja muid aineid õpetanud, õppealajuhataja ja direktori ametit pidanud mees, kes on pensionärinagi seotud kooli ja kodukohaga ning ideedega nende hüvanguks.

Selle aasta 14. märtsil on Meinhard Laks aukülaliseks Tallinnas Mulgi Seltsi keelepäeval ja õhtul meeskoori päevakohasel kontserdil. □